

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ปรัชญาและความหมาย

๑.๑ ความหมายตามรากศัพท์

ปรัชญา เป็นคำที่เราแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Philosophy ซึ่งคำดังกล่าวนี้ก็มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกอีกชั้นหนึ่ง โดยมาจากคำว่า philia (love) + sophia (wisdom) เมื่อรวมกันเข้าก็จะได้ว่า the love of wisdom^๑ แปลตามตัวอักษรจะได้ว่า รักในความรู้^๒ โดยความ หมายถึงความรัก หรือความสนใจในอันที่จะศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ และความจริงเกี่ยวกับสรรพสิ่งทั้งหลาย ตั้งแต่เรื่องเล็กที่สุดกระทั่งถึงเรื่องที่ใหญ่ที่สุด ทั้งในและนอกตัว

ประโยคแรกในงานนิพนธ์เรื่อง Metaphysics ของอริสโตเติล เริ่มด้วยข้อความว่า “All men by nature desire to know”^๓ มีความหมายว่า “เหล่ามนุษย์โดยธรรมชาติแล้วกระหายที่จะรู้” ในงานนิพนธ์นี้ อริสโตเติลได้อธิบายว่า ธรรมชาติได้มอบเครื่องมือแก่สัตว์โลกสำหรับการเรียนรู้อยู่แล้ว นั่นคือประสาทสัมผัสต่าง ๆ ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ ก็คือเรื่องของศิลปะและการให้เหตุผล^๔

ผู้ที่ใช้คำว่า philosophize เป็นคนแรกในประวัติศาสตร์ก็คือ ฮีโรโดตัส (Herodotus ๔๘๔-๔๒๔ ก่อน ค.ศ.) นักประวัติศาสตร์ชาวกรีก โดยใช้ในความหมายถึงการฝึกฝนในการแสวงหาความรู้ความเข้าใจ^๕ จากนั้นก็มีปรากฏในงานเขียนของนักปรัชญารุ่นต่อมา เช่น ในงานนิพนธ์ชื่อ Metaphysics ของ อริสโตเติล

ในทัศนะของอริสโตเติล มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล การรู้จักใช้เหตุผล ทำให้มนุษย์ตั้งคำถามกับสิ่งที่สงสัย และแสวงหาคำตอบเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นโดยธรรมชาติที่เป็นทุนเดิม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความไม่รู้ (ignorance) ทำให้เกิดความสงสัย (wonder) ความสงสัยนี้เองเป็นเหตุเริ่มต้นให้มนุษย์สร้างปรัชญาขึ้นมา (began to philosophize)^๖ จาก

^๑ คำว่า Wisdom ในงานชื่อ Metaphysics, Book 1:2. นิยามดังนี้ The wisdom is knowledge about certain principles and causes.

^๒ William James Earle., Introduction to Philosophy, (New York: McGraw-Hill, Inc.1992), p.1

^๓ Metaphysics by Aristotle, translated by W.D. Ross, Book 1:1.

^๔ Metaphysics, Book 1:1.

^๕ George Stuart Fullerton, An Introduction to Philosophy, (New York: Macmillan & Co .Ltd., 1915), p.9.

^๖ Metaphysics, Book 1:2. มีข้อความหลายอย่างที่สะท้อนบทสรุปนี้ เช่น 1) For their wonder that men both begin and at first began to philosophize. 2) They philosophized in order to escape from ignorance.

การตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว พร้อม ๆ กับการแสวงหาคำตอบโดยอาศัยเครื่องมือที่มีอยู่เวลานั้น ได้แก่ เหตุผล, ประสบการณ์, จินตนาการ, และสัญชาตญาณ

ดร.จันทรา โสม (Chandhara Sharma) คณบดีคณปรัชญา มหาวิทยาลัยพาราณสี อธิบายความคำว่า ความรักในความรู้^๗ ถือเป็นแรงกระตุ้นทางธรรมชาติและเป็นสิ่งจำเป็นในมนุษย์ทุกคนสำหรับการเรียนรู้ตนเองและโลกที่เป็นอยู่ ดังนั้นจึงเป็นไปได้เลยที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีปรัชญา^๗

๑.๒ ความหมายเชิงประวัติศาสตร์

ปรัชญาคือบันทึกเรื่องราว หรือกิจกรรมการค้นหาคำตอบ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ของนักคิดผู้แสวงหาคำตอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์เผชิญในแต่ละยุคสมัย

ปรัชญาถือเป็นศาสตร์ที่มีความเก่าแก่ที่สุดศาสตร์หนึ่ง เดิมทีเรียกว่า ปรัชญา เป็นคำที่ใช้เรียกภูมิปัญญาของมนุษย์ทุกประเภท ความรู้ของมนุษย์ ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องใด ๆ ก็ตาม ก็จะถูกเรียกว่า ปรัชญา ปรัชญาในความหมายดังกล่าวนี้ จึงเป็นเรื่องของท่าที มุมมอง หรือทัศนคติของมนุษย์ที่มีสรรพสิ่งที่อยู่แวดล้อมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเมื่อเกิดความไม่เข้าใจ หรือเกิดความสงสัยแล้วก็พยายามหาคำอธิบายมาช่วยคลายความไม่เข้าใจ หรือความสงสัยนั้น

สิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และสิ่งที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีมากมาย คำถาม คำตอบเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นจึงมีมากมายตามไปด้วย เช่น มนุษย์อาจสงสัยเกี่ยวกับกำเนิดของชีวิต กำเนิดจักรวาล โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่มีที่สิ้นสุด ตายแล้วคนไปไหน พระเจ้ามีจริงหรือไม่ กล่าวโดยสรุป สิ่งที่มนุษย์ตั้งคำถามอาจจะเกี่ยวข้องกับโลกภายนอก หรืออาจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกภายในคือตัวมนุษย์เอง

ประวัติศาสตร์ปรัชญาสะท้อนการทำหน้าที่ ๓ ประการของนักปรัชญา ได้แก่ การสร้างความกระจ่าง (clarifying) การวิเคราะห์ (analyzing) และการสร้างแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ (constructing) นับตั้งแต่ยุคเริ่มต้น トラバเท่าถึงปัจจุบัน

๑.๓ ความหมายตามเนื้อหาวิชา

ปรัชญาตามเนื้อหาวิชา หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยความจริง ความรู้ ความประพฤติ และความงาม ในปรัชญาจะเต็มไปด้วยการถกเถียง แสวงหาความเป็นเหตุเป็นผลเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ เป็นต้นว่า วัตถุเท่านั้นเป็นจริง หรือยังมีความจริงอื่นนอกจากวัตถุ จิตคืออะไร มีอยู่อย่างไร เป็นจริงหรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงผลผลิตของวัตถุ ความรู้คืออะไร มนุษย์รู้ได้อย่างไร เวลามนุษย์พูดว่า “รู้” หมายความว่าอย่างไร ความดีความชั่วมีจริงหรือไม่ การกระทำที่เรียกว่าดี หรือการกระทำที่เรียกว่าชั่ว มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการวัด ทำไมการกระทำ

^๗ Chandharadha Charma, A Critical Survey of Indian Philosophy, (Delhi: Motilal Banarsidas, 1973), p.13.

หนึ่งถึงเรียกว่าดี และอีกการกระทำหนึ่งถึงเรียกว่า ชั่ว เวลาเราพูดว่า “สวย” หรือ “งาม” หมายความว่าอย่างไร อะไรสวย วัตถุที่เราเห็นสวย หรือ จิตเรอบอกว่าสวย ความสวย ความงามคืออะไร ? เป็นต้น

เมื่อเราเปิดหนังสือปรัชญา เราจะพบคำถามเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ ตั้งต้นแต่ยุคโบราณ จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน ตำราทางปรัชญาจึงเป็นตำราที่ว่าด้วยการถาม และการตอบ เกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องความจริง ความรู้ ความประพฤติ และความงาม ดังกล่าวข้างต้น

๒. กำเนิดปรัชญา

อริสโตเติล (๓๘๔-๓๒๒ ก่อน ค.ศ.) พูดไว้เมื่อ ๒,๐๐๐ ปีที่แล้วว่า บ่อเกิดของปรัชญาก็คือความรู้สึกระส่ำระสายในความอัศจรรย์และความลึกลับของโลก ความประหลาดใจ ความไม่เข้าใจ ทำให้มนุษย์เริ่มค้นหาความจริง หรือค้นหาคำตอบเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั้งหลายเหล่านั้น

เครื่องมือที่สำคัญของปรัชญาในการแสวงหาความรู้ความเข้าใจจึงมีหลากหลาย เช่น เหตุผล ประสาทสัมผัส สัญชาตญาณ และจินตนาการ เป็นต้น จึงมีคำเปรียบเทียบไว้ว่า ห้องทดลองของวิทยาศาสตร์ใช้ห้องแล็บ (laboratory) ส่วนห้องทดลองของนักปรัชญาก็คือนักปรัชญา หรือสมองของนักปรัชญาเอง^๙ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลก็ดี ประสาทสัมผัสก็ดี สัญชาตญาณก็ดี จินตนาการก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับมันสมอง หรือถ้าจะกล่าวให้ถึงที่สุดก็คือ “จิตใจ” ของนักปรัชญาทั้งสิ้น

กวีชาวเปอร์เซียท่านหนึ่งได้เปรียบเทียบจักรวาลนี้ว่าเหมือนกันบันทึกโบราณเก่าแก่ ซึ่งหน้าแรกและหน้าสุดท้ายได้สูญหายไป ดังนั้นเราจึงไม่สามารถที่รู้ได้ว่า บันทึกดังกล่าวนี้เริ่มต้นว่าอย่างไร และจะจบลงอย่างไร^๘ เมื่อมนุษย์สงสัย กระทบและใครจะรู้ ส่วนที่หายไป จึงได้มุ่งมั่นแสวงหา แม้จะได้คำตอบมา แต่ก็ไม่มีใครยืนยันว่า คำตอบดังกล่าวนี้จะตรงกับส่วนที่ได้เคยหายไปก่อนหน้านี้แล้ว คำตอบทางปรัชญาจึงไม่ใช่คำตอบแบบเบ็ดเสร็จเป็นที่ยุติ

๓. พัฒนาการปรัชญา

ในทางตะวันตก ประวัติศาสตร์ปรัชญาเริ่มขึ้นที่เมืองไมเลตุส อันเป็นเมืองท่าสำคัญในบรรดา ๑๒ รัฐของกรีกเผ่าไอโอเนียน ตั้งอยู่ทางชายฝั่งทะเลตะวันตกของเอเชียไมเนอร์ ปรัชญาได้ก่อร่างสร้างตัวเป็นระบบครั้งแรกในยุคของธาลีส (๕๘๕ ก่อน ค.ศ.) จากนั้นก็มีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบัน

ในทางตะวันออก ปรัชญาอินเดียก็ได้เริ่มพัฒนาและก่อตัวเป็นระบบในยุคแรกสุด คือยุคพระเวท (ราว ๑๕๐๐ ปี ก่อน ค.ศ.) เริ่มต้นจากชนเผ่าอารยันซึ่งได้อพยพเข้ามายึด

^๘ Louis P. Pojman, *Introduction to Philosophy*, (Canada: Tomson Learning, 1999), p.5.

^๙ Radhakrishnan, *History of Philosophy Eastern and Western*, p.13.

ครอง และแผ่อิทธิพลทางด้านอารยธรรมเหนือชนเผ่าดราวิเดียน อิทธิพลของพระเวทได้ก่อให้เกิดระบบปรัชญา และศาสนาหลาย ๆ สำนักตามมา ซึ่งก็รวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย

หากมองจากข้อเท็จจริงจากประวัติศาสตร์ของปรัชญาแล้วจะเห็นว่า พัฒนาการของปรัชญานั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแสวงหาคำตอบในแต่ละยุคสมัย โดยมีความเกี่ยวโยงกันในลักษณะเป็นปฏิพัทธนาการ คือความคิดหนึ่งเกิดขึ้น และถูกเสนอสู่สาธารณะ ก็มีความเห็นออกมาต่อข้อเสนอ นั้น ซึ่งจะมีทั้งเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็อาศัยพื้นฐานคำตอบนั้นมาโต้แย้ง พร้อมทั้งเสนอแนวความคิดแบบใหม่ขึ้นมา และแนวความคิดใหม่ที่ถูกเสนอขึ้นมา ก็จะมีทั้งคนเห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอีกเช่นกัน ผู้ที่เห็นด้วยก็อาจจะสร้างทฤษฎีเพิ่มเติม เสริม หรือสนับสนุน ผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็จะชี้ข้อบกพร่อง และนำเสนอคำตอบใหม่ที่ดีกว่า การณ์ดำเนินไปเช่นนี้เรื่อย ๆ จนกว่าจะได้คำตอบที่น่าพอใจ

เช่น เมื่อนักปรัชญาตั้งคำถามแรกขึ้นมาว่า โลกเกิดขึ้นมาได้อย่างไร อะไรเป็นปฐมธาตุของโลก คำตอบแรกที่ถูกเสนอขึ้นมาก็คือ “น้ำเป็นปฐมธาตุของสรรพสิ่ง” ผู้ที่เสนอคำถามและคำตอบแรกนี้ก็คือ ธาเลสแห่งสำนักไมเลตุสนั่นเอง คำถามว่า ทำไมธาเลสจึงบอกว่าเป็นน้ำ ข้อนี้ ธาเลสไม่ได้อธิบายไว้ แต่ต่อมาก็มีคนมาอธิบายแทนธาเลส (อริสโตเติล) ว่า น่าจะเป็นเพราะธาเลสได้ประสบการณ์จากการสังเกตภาวะแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง นั่นคือวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงของน้ำทะเลใกล้ ๆ บ้าน^{๑๐}

ถัดจากแนวคิดเรื่องน้ำเป็นปฐมธาตุของโลกของธาเลส อแนกซิมานเดอร์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของธาเลสเอง ก็เสนอความคิดแย้งผู้เป็นอาจารย์ เบื้องต้น อแนกซิมานเดอร์เห็นด้วยกับอาจารย์ที่ว่า น่าจะมีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้สรรพสิ่งทั้งหลายอุบัติขึ้นมาได้ แต่อแนกซิมานเดอร์ก็เห็นแย้งอาจารย์ว่า น่าจะไม่ใช่ น้ำ เพราะถึงแม้ น้ำจะมีลักษณะเปลี่ยนรูปได้หลากหลายสถานะ แต่น้ำก็เป็นสิ่งเฉพาะสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ซึ่งต้องมีสิ่งอื่น ๆ อีกเป็นปัจจัยก่อให้เกิด ปัจจัยที่ก่อให้เกิดสรรพสิ่งจึงน่าจะไม่ใช่สิ่ง ๆ เดียว น่าจะต้องมีมากมาย และอแนกซิมาเดอร์ก็เรียกสิ่งดังกล่าวนี้ว่า “สิ่งอนันต์”

จากนั้นก็มีการตอบอื่น ๆ อีกตามมา เช่น อแนกซิเมเนสตอบว่า “อากาศ” เฮราคลิตุสตอบว่า “ไฟ” เอ็มโปกเลเคลสตอบว่า “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ถัดจากนั้นก็มีความคิดเรื่อง “อะตอม” ว่าเป็นปฐมธาตุของสรรพสิ่งในปรัชญาของเดโมคริตุส ซึ่งถ้าจะนับช่วงเวลาจากคำถามแรกจนถึงสมัยเดโมคริตุสก็กินระยะเวลาถึง ๒๖๔ ปี (คือนับตั้งแต่ ๖๒๔-๓๖๐ ปีก่อน ค.ศ.)

ในปรัชญาตะวันตก โดยจะเฉพาะในที่นี้จะขอล่าถึงปรัชญาอินเดีย ก็มีลักษณะเดียวกัน

คำถามแรก ๆ ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ปรัชญาอินเดียก็คือคำถามเกี่ยวกับธรรมชาติ เริ่มจากธรรมชาติที่อยู่รอบข้างตัวเขาว่า ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทั้งหลายมี

^{๑๐} Frederick Copleston, S.J., *A History of Philosophy Book One*, (New York: Image Books, 1985), p.22.

อำนาจอะไรพิเศษอยู่เบื้องหลังหรือเปล่า ซึ่งเราก็พอประมวลคำตอบได้ ๒ กลุ่ม คือกลุ่มที่บอกว่า “มี” กับที่บอกว่า “ไม่มี”

กลุ่มที่บอกว่า “มี” ก็อธิบายออกเป็น ๒ ประเด็นคือ กลุ่มที่บอกว่ามี บอกว่าได้แก่อำนาจพระเป็นเจ้าเบื้องสูง ซึ่งเรียกชื่อต่าง ๆ ตามยุคสมัย ปรัชญากลุ่มนี้ได้แก่ปรัชญาสายอาสติกะ คือสายที่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท กลุ่มที่บอกว่ามี แต่อธิบายว่า อำนาจนี้ไม่ใช่อำนาจเทพเจ้า แต่เป็นอำนาจกฎธรรมชาติ ปรัชญากลุ่มนี้ได้แก่ ปรัชญาสายนาสติกะ คือสายที่ไม่เชื่อความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท ได้แก่ พุทธปรัชญา ปรัชญาเซน

กลุ่มที่บอกว่าไม่มี ก็ได้แก่ปรัชญาจรวาก ปรัชญาสำนักนี้ปฏิเสธระบบความคิดปรัชญา ๒ สายดังกล่าวข้างต้น คือไม่เชื่อในอำนาจเทพเจ้า ไม่เชื่อในความเป็นเหตุเป็นผลของธรรมชาติ ไม่สนใจที่จะตอบคำถามอันไร้สาระดังกล่าวข้างต้น มุ่งสอนให้คนแสวงหาความสุข ความสำราญในปัจจุบัน โลกหน้า บาป บุญไม่มี คนเกิดและตายคนเดียว

พัฒนาการของปรัชญาดำเนินมาโดยวิธีดังกล่าวนี้

๔. สาขาปรัชญา

การแบ่งสาขาปรัชญาปัจจุบันยังมีความลักลั่น ตำราที่ออกมาแต่ละเล่มจึงเหมือนกันก็มี ไม่เหมือนกันก็มี บางครั้งผู้เริ่มศึกษาปรัชญาใหม่ ๆ อาจจะรู้สึกสับสน ทั้งนี้เพราะผู้แบ่งนั้นยึดเกณฑ์แตกต่างกัน บางตำรายึดประวัติศาสตร์ปรัชญาเป็นเกณฑ์ บางตำรายึดตามสาขาวิชาที่ศึกษากันในมหาวิทยาลัยทั่วไปเป็นเกณฑ์ บางตำรายึดเอาเนื้อหาของปรัชญาเป็นเกณฑ์ ในที่ผู้เขียนยึดเนื้อหาเป็นเกณฑ์

ตามเนื้อหาปรัชญา ท่านแบ่งสาขาปรัชญาออกเป็น ๒ สาขา และแต่ละสาขาก็มีเนื้อหาย่อยในรายละเอียดต่อไปอีก ดังนี้^{๑๑}

๔.๑ ปรัชญาบริสุทธิ์

ปรัชญาบริสุทธิ์ เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยแนวคิดและทฤษฎีล้วน เนื้อหามุ่งแสดงรายละเอียดการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับสิ่งสูงสุด เช่น โลก ชีวิต จิตวิญญาณ พระเป็นเจ้า เป็นต้นในแต่ละยุคสมัยโดยการพยายามหาเหตุผลมาอธิบายความจริงเกี่ยวกับสิ่งสูงสุดนั้นในเชิงทฤษฎี จำแนกออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

(๑) ญาณวิทยา (Epistemology)

ญาณวิทยา หรือ Epistemology มาจากรากศัพท์กรีกว่า epistēmē มีความหมายว่า ความรู้ (knowledge) + logos มีความหมายว่า ศึกษาเกี่ยวกับ (study of) หรือ ทฤษฎีเกี่ยวกับ (theory of)^{๑๒} รวมความหมายถึง “ศึกษาเกี่ยวกับความรู้” หรือ “ทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้”

^{๑๑} Ram Nath Sharma, *Problems of Philosophy*, (Meerut: Kedar Nath Ram Nath&Co.), pp.16-18.

^{๑๒} William James Earle, *Introduction to Philosophy*, p. 21.

ญาณวิทยา เป็นสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความรู้ การแสวงหาความรู้ดังกล่าวนี้ เป็นไปในลักษณะวิเคราะห์ทั้งตัวธรรมชาติของความรู้ ความสมเหตุสมผล ตลอดจนข้อจำกัดของความรู้ ญาณวิทยาถือว่าเป็นสาขาพื้นฐานที่สุดของปรัชญา

ราชบัณฑิตยสถานได้นิยามความหมายว่า ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้^{๑๓}

(๒) อภิปรัชญา (Metaphysics)

คำว่า Metaphysics มาจากศัพท์กรีก ๒ คำ ได้แก่ *Meta* (ปัจจัย) + *Phusis* (นาม) คำแรกมีความหมายว่า หลัง (after) หรือ เหนือ (beyond) คำหลังมีความหมายว่า ธรรมชาติ (nature)^{๑๔} หรือ สิ่งที่เป็นกายภาพ (physics) รวมความว่า เบื้องหลังธรรมชาติ หรือ สิ่งที่เป็นกายภาพ เป็นสาขาปรัชญาที่ศึกษาเรื่อง หรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หรือสิ่งที่เป็นกายภาพ โดยเฉพาะในประเด็นความมีอยู่ ความจริง หรือสภาวะของธรรมชาติ หรือสิ่งที่เป็นกายภาพ

ราชบัณฑิตยสถานได้นิยามความหมายว่า ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเจ้า (God) โลก (world) วิญญาณ (soul) สาร (substance) เจตจำนงเสรี (free will)^{๑๕}

อภิปรัชญาจำแนกรายละเอียดย่อยลงไปอีก ๕ สาขา คือ

๑) **อันทวิทยา (Cosmogony)** เป็นสาขาอภิปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับจุดกำเนิดและพัฒนาการของจักรวาล ระบบสุริยะ ว่ามีจุดกำเนิดและพัฒนาการมาอย่างไร ดำรงอยู่อย่างไร

๒) **จักรวาลวิทยา (Cosmology)** เป็นสาขาอภิปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับความมีอยู่ของจักรวาล หรือศึกษาเกี่ยวกับความจริงของจักรวาลในแง่มุมต่าง ๆ เช่น จักรวาลมีหนึ่ง หรือว่ามีหลากหลาย

๓) **ภววิทยา (Ontology)** เป็นสาขาอภิปรัชญาที่ศึกษาเรื่องความจริงสูงสุดในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ความจริงเป็นอย่างไร มีหนึ่ง หรือว่ามีหลากหลาย ถ้ามีหลากหลาย ความหลากหลายเหล่านั้นสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร

๔) **ปรัชญาแห่งตัวตน (Philosophy of Self)** เป็นสาขาอภิปรัชญาที่ศึกษาเรื่องตัวตน อันได้แก่วิญญาณ หรืออัตตาของคนที่ว่า ตัวตนคืออะไร วิญญาณคืออะไร มีความสัมพันธ์อย่างไรกับร่างกาย เป็นอันเดียวกันหรือเป็นคนละสิ่งกับร่างกาย เป็นอิสระหรือต้องขึ้นอยู่กับร่างกาย มีหนึ่งหรือว่ามีหลากหลาย

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๗.

^{๑๔} William James Earle, *Introduction to Philosophy*, p. 88.

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, *อ้างแล้ว*, หน้า ๗๑.

๕) ปรวิทยา (Eschatology) เป็นสาขาอภิปรัชญาว่าด้วยเรื่องชีวิต หลังจากความตาย ว่าตายแล้วเป็นอย่างไร เกิดอีกหรือว่าตายแล้วสูญ โลกหน้ามีจริงหรือไม่ ถ้ามี มีอย่างไร ถ้าไม่มี ไม่มีอย่างไร

(๓) อรรถวิทยา (Axiology) เป็นสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยการศึกษาคุณค่า (Value) ซึ่งพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ๔ ปัญหาใหญ่ ได้แก่ ลักษณะของคุณค่า, ประเภทของคุณค่า, บรรทัดฐานของคุณค่า, และสถานะทางอภิปรัชญาของคุณค่า^{๑๖} โดยแบ่งเป็นสาขาย่อย ๓ สาขา ได้แก่

๑) จริยศาสตร์ (Ethics) ศึกษาวิเคราะห์ถึงมาตรฐาน หรือเกณฑ์ สำหรับตัดสินความดีความชั่ว ความถูก ความผิด เช่น เมื่อพูดว่า ดี หรือ ชั่ว มีความหมายว่าอย่างไร มีเกณฑ์อะไรเป็นเครื่องกำหนด ความดีความชั่วมีลักษณะสัมบูรณ์ หรือสัมพัทธ์ เป็นต้น

๒) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ศึกษาวิเคราะห์ถึงมาตรฐาน หรือเกณฑ์สำหรับตัดสินความงาม อารมณ์ และความรู้สึกของมนุษย์ที่แสดงออกมาในแง่ของศิลปะ เช่น เมื่อเราพูดขึ้นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งงาม มีความหมายว่าอย่างไร

๓) ตรรกศาสตร์ (Logic) ศึกษาวิเคราะห์ความสมเหตุสมผลของ คำพูด ความคิด รวมไปถึงเกณฑ์ตัดสิน รูปแบบของประพจน์ บทนิยาม คำเปรียบเทียบ การแบ่ง การจำแนก และกฎพื้นฐานของความคิด

๔.๒ ปรัชญาประยุกต์

ปรัชญาประยุกต์ หมายถึง การนำทฤษฎีทางปรัชญา ความคิด หรือวิธีการทาง ปรัชญาบริสุทธิ์มาใช้ หรืออธิบายศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้คำตอบซึ่งศาสตร์นั้น ๆ ไม่สามารถ ตอบได้ในขณะนั้น ปรัชญาประยุกต์จึงหลายสาขา และเป็นวิชาแขนงหนึ่งที่ถูกแยกออกมา ศึกษาเป็นเรื่อง ๆ ต่างหาก ขอนำมากล่าวพอเป็นตัวอย่าง

(๑) ปรัชญาวิทยาศาสตร์ (Philosophy of Science) เป็นสาขาปรัชญาที่ ศึกษาเกี่ยวกับการทดสอบข้อสมมติฐานและข้อสรุปของศาสตร์ต่าง ๆ เชิงปรัชญา

(๒) ปรัชญาวิทยาศาสตร์สังคม (Philosophy of Social Science) เป็นสาขา ปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับสังคมในมิติต่าง ๆ ได้แก่

๑) ปรัชญาการศึกษา (Philosophy of Education) เป็นปรัชญาที่ ศึกษาเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา ปัญหาพื้นฐานทางปรัชญาที่เกิดขึ้นในแวดวงการศึกษา

๒) ปรัชญาสังคม (Social Philosophy) เป็นปรัชญาที่อภิปราย เกี่ยวกับกระบวนการทางสังคม สถาบันทางสังคม

๓) ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) เป็นปรัชญาที่ศึกษา เกี่ยวกับรูปแบบของการปกครอง รูปแบบของรัฐ และปัญหาพื้นฐานอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในแวดวง การเมือง

^{๑๖} ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, หน้า ๑๑.

๔) **ปรัชญาประวัติศาสตร์** (Philosophy of History) เป็นปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ (nature of historical process) จุดประสงค์และความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์กับกระบวนการ (cosmic process)

๕) **ปรัชญาเศรษฐศาสตร์** (Philosophy of Economics) เป็นปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย (aim) ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ (man's economic activities) และปัญหาพื้นฐานที่เกิดขึ้นในขอบเขตของเศรษฐศาสตร์

(๓) **สัทศาสตร์** (Semantics) สาขาปรัชญาหนึ่งที่มีความสำคัญมาก ในทัศนะของปรัชญาสำนักปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ (Logical Positivism) ถือเป็นสาขาปรัชญาที่ศึกษาเกี่ยวกับการกำหนดความหมายของคำที่ใช้ในภาษาต่าง ๆ

สัทศาสตร์เป็นทฤษฎีที่อธิบายการสื่อสารของมนุษย์ว่า การสื่อสารคือจุดกำเนิดของความหมาย ซึ่งการศึกษาแนวนี้จะไม่สนใจความล้มเหลวของการสื่อสาร และไม่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพและความถูกต้อง แต่เป็นแนวทางการศึกษาเชิงสังคม และเชิงโครงสร้าง โดยเน้นความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสาร ตลอดจนความหลากหลายของความหมายภายในระบบภาษา วัฒนธรรม และความเป็นจริงที่ไม่สามารถแสดงผลเป็นลูกศรหรือเป็นเส้นตรงของกระแสการไหลของข่าวสาร

สัทศาสตร์ถือว่า ตัวกำหนดของการสื่อสารขึ้นอยู่กับสังคม และสิ่งแวดล้อมบนโลกของมนุษย์ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกระบวนการของการสื่อสาร แต่ระบบสัญลักษณ์ทำการควบคุมการสร้างความหมายของตัวบทให้เป็นไปอย่างมีความสลับซับซ้อนอย่างแผ้วถื่น และต้องขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละวัฒนธรรม

๕. ลักษณะทั่วไปของปรัชญาอินเดีย

คำว่า ปรัชญาอินเดีย หมายถึงระบบความคิดทางปรัชญาทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในสมัยโบราณ หรือว่าสมัยใหม่ ทั้งที่มีสายมาจากฮินดู และมีใช้ฮินดู ที่นับถือพระเจ้า และไม่นับถือพระเจ้า ทำนองเดียวกันกับเมื่อเราพูดถึงปรัชญาจีน ปรัชญาญี่ปุ่น ปรัชญาตะวันตก ก็คือสื่อความรวมทั้งหมด ไม่จำเพาะเจาะจงเอาเพียงสำนักใดสำนักหนึ่ง หรือสมัยใดสมัยหนึ่ง

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์สำคัญ ๆ อย่างพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถาทั่วไป ได้กล่าวถึงระบบปรัชญาของอินเดียไว้หลายสำนัก แสดงให้เห็นถึงร่องรอยพัฒนาการทางปรัชญา และประวัติศาสตร์ปรัชญาในดินแดนแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาอินเดีย เป็นปรัชญาที่มีเสน่ห์ เป็นปรัชญาที่เน้นคุณค่าของชีวิต และจิตวิญญาณ มีความลุ่มลึก และละเอียดละออ ไม่แข็งกระด้างไปด้วยข้ออ้างและเหตุผลเหมือนอย่างปรัชญาตะวันตก เพราะปรัชญาอินเดียนั้น ส่วนใหญ่เป็นปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความจริงและความหลุดพ้น ไม่ใช่มุ่งแสวงหาความรู้เพียงเพื่อตอบสนององความสงสัยใคร่รู้ทางพุทธิปรัชญา

อย่างเดียว เหตุนี้ รากศัพท์คำว่า ปรัชญา ในบริบทของชาวตะวันตก กับอินเดียจึงมีความแตกต่างกัน

ตะวันตกมองปรัชญาเป็นกิจกรรมของการแสวงหาความรู้ รากฐานของศัพท์ปรัชญาจึงมุ่งเน้นไปที่เรื่องการแสวงหาความรู้ เครื่องมือสำคัญในการใช้แสวงหาความรู้จึงอยู่ที่ข้อมูลทางผัสสะ และชุดข้ออ้างเหตุผลสำเร็จรูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ขณะที่ปรัชญาอินเดียมองปรัชญาเป็นเรื่องของการแสวงหาความจริง ความจริงที่ได้จากการแสวงหาจึงถือเป็นความรู้อันประเสริฐ เพราะเป็นความรู้ที่ทำให้มนุษย์ค้นพบตนเอง และอยู่เหนือพ้นจากการทั้งปวง เป็นความรู้ที่จะทำให้มนุษย์เป็นอิสระ เข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง

ข้อแตกต่างดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนักปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่มาจากประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ทางจิตวิญญาณของคนที่อยู่ในกลุ่มนักบวช ซึ่งเรียกกันครั้งนั้นว่าสันยาสี และวนปรสธ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่ปล่อยวางชีวิตแบบโลก ๆ แล้ว เหตุดังกล่าวนี้ จึงมักเรียกปรัชญาอินเดียว่า สมณธรรม หรือ พราหมณธรรม ขณะที่นักปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่เป็นนักคิด นักวิชาการ นักการศึกษา ซึ่งดำเนินชีวิต และกิจกรรมแบบปกติโลก ๆ

๖. ขอบข่ายปรัชญาอินเดีย

ปรัชญาอินเดีย เป็นคำกลาง ๆ มีขอบข่ายครอบคลุมถึงระบบปรัชญาทุกสำนักที่เกิดขึ้นในอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด หากระบุเป็นสำนัก หรือระบบความคิด ก็เริ่มตั้งแต่ยุคพระเวทเป็นต้นมา กระทั่งถึงปรัชญาร่วมสมัย ดังนั้นเพื่อให้มีเนื้อความแคบเข้า จึงนิยมใช้เวลาเป็นเครื่องกำหนดขอบเขต เช่น ปรัชญาอินเดียโบราณ ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย เป็นต้น หรือถ้าต้องการให้แคบลงไปกว่านั้นอีก ก็ใช้วิธีระบุเป็นสำนัก ๆ ไป เช่น ปรัชญาพระเวท ปรัชญาอุปนิษัต ปรัชญาพุทธ ปรัชญาจรวาก ปรัชญาเซน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในรายวิชานี้ ใช้คำว่า ปรัชญาอินเดียโบราณ เนื้อหารายละเอียดของรายวิชา กล่าวถึงปรัชญาอินเดียตั้งแต่ยุคแรกเริ่มที่พวกอารยันเข้าไปสู่ดินแดนที่เรียกว่าชมพูทวีป กระทั่งเกิดวรรณกรรมสำคัญคือคัมภีร์พระเวท ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนแนวคิดต่าง ๆ ที่มนุษย์ในยุคนั้นมีต่อโลกชีวิต และธรรมชาติแวดล้อม

อิทธิพลของพระเวท ทำให้เกิดพัฒนาการหลาย ๆ ด้านในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ร่องรอยที่ปรากฏชัดเป็นรูปธรรมก็คือคัมภีร์อุปนิษัต คัมภีร์ภควัทคีตา กระทั่งการอุบัติขึ้นของพุทธปรัชญา และปรัชญาอื่น ๆ ทั้งในสายอัสติกะและนาสติกะ คือทั้งสายที่ยอมรับ และไม่ยอมรับนับถือคัมภีร์พระเวทในฐานะเป็นแม่บทของการตีความ หรือการอธิบายความต่าง ๆ ขอบเขตของปรัชญาอินเดียสมัยโบราณมาสิ้นสุดลงในยุคปรัชญา ๖ สำนัก อันได้แก่ นยายะ ไวเศษิกะ สาขยยะ โยคะ มีมางสา และเวทานตะ

๗. การแบ่งยุคปรัชญาอินเดีย

การแบ่งยุคปรัชญาอินเดีย ปราชญ์ทั้งหลายยังมีความเห็นไม่ลงรอยกัน เช่นกรณีของศาสตราจารย์ ดร.ราธกฤษณ์ และโฮเรช เอ.โรส อดีตเจ้ากรมวิชาการมานุษยวิทยาของอินเดีย แบ่งยุคปรัชญาอินเดียออกเป็น ๓ ยุค แต่โฮเรช เอ.โรส เรียกชื่อยุคที่ ๓ ว่า ยุคอุปนิษัท ขณะที่ ดร.ราธกฤษณ์เรียกว่า ยุคระบบทั้ง ๖ บางท่านก็แบ่งเป็นยุคพระเวท ยุคพราหมณะ และยุคฮินดู

ศาสตราจารย์ ดร. สุนทร ณ รั้งซี ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าแบ่งยุคตามเกณฑ์ที่ศาสตราจารย์ ดร.ราธกฤษณ์แบ่งไว้ จะทำให้เห็นพัฒนาการของปรัชญาอินเดียได้ชัดเจนยิ่งขึ้น^{๑๗}

ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ผู้เขียนขอยึดเอาแนวทางที่ ดร.ราธกฤษณ์ได้แบ่งไว้ดังนี้^{๑๘}

๑. ยุคพระเวท (Vedic Period) เริ่มตั้งแต่เกิดมีพระเวทขึ้นในประวัติความคิดทางปรัชญาของอินเดีย กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ประมาณ ๑,๕๐๐ ปี ถึง ๖๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล หรือประมาณ ๑,๐๐๐ ปี-๑๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล เป็นยุคที่ชาวอารยันได้เข้ามาตั้งรกรากเป็นปึกแผ่นในประเทศอินเดีย ลักษณะเด่นของยุคนี้คือ พราหมณ์เป็นใหญ่^{๑๙} ผู้ผูกขาดอำนาจทางศาสนา เพราะพราหมณ์เป็นผู้ผูกขาดในคัมภีร์พระเวท ผู้ผูกขาดในพิธีกรรม เป็นชนชั้นเดียวที่สามารถติดกับเทพเจ้าเบื้องบนได้

๒. ยุคมหากาพย์ (Epic Period) เป็นยุคการเกิดขึ้นของมหากาพย์สำคัญ ๒ เรื่อง คือ มหากาพย์รามายณะ และมหากาพย์มหาภารตะ ยุคนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ราธกฤษณ์ได้แสดงทรรศนะเพิ่มเติมว่า เป็นยุคที่พระพุทธศาสนา และศาสนาเชนรุ่งโรจน์ เป็นคู่แข่งที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์ ยุคนี้อยู่ในช่วงระหว่าง ๖๐๐ ปี ก่อนคริสต์ศักราชถึงคริสต์ศักราช ๒๐๐ หรือประมาณ ๑๐๐ ปี ก่อนพุทธกาลถึงราว พ.ศ.๗๐๐

๓. ยุคพระสูตร (Sutra Period) ยุคนั้นระยะเวลาตั้งแต่คริสต์ศักราช ๒๐๐ เป็นต้นมา หรือประมาณ พ.ศ.๗๐๐ เป็นยุคที่พราหมณ์พัฒนาคำสอนเป็นฮินดู เหตุที่เรียกว่ายุคพระสูตรเป็นเพราะว่า เป็นยุคที่มีการรวบรวมปรัชญาที่แฝงอยู่ในคัมภีร์พระเวทและมหากาพย์ให้อยู่ในรูปของพระสูตร คือบทย่อความ หรือจับประเด็นให้เป็นเรื่องสั้น ๆ อย่างกระชับเพื่อเข้าใจ

^{๑๗} สุนทร ณ รั้งซี. ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ. (กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

^{๑๘} Radhakrishnan. Indian Philosophy.Vol.1. (London: George Allen&Unwin LTD, 1971), pp.57-58.

^{๑๙} สุมาลี มหณรงค์ชัย. ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่างกัน. (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙.

ง่าย^{๒๐} บางครั้งก็เรียกยุคนี้ว่ายุคปรัชญา ๖ สำนัก เพราะเป็นยุคที่เกิดปรัชญา ๖ สำนัก ได้แก่ นยายะ ไวเศชิกะ สาขยยะ โยคะ มีามสา เวทานตะ

๕. ยุคปรัชญาจารย์ (Scholastic Period) ยุคนี้อยู่ช่วงระหว่าง ค.ศ.๒๐๐ หรือ พ.ศ.๗๐๐ เช่นเดียวกับยุคที่ ๓ แต่ที่ท้านแยกออกมาต่างหากเพราะลักษณะและกระบวนการทางปรัชญาต่างจากยุคพระสูตร กล่าวคือ นักปรัชญาในยุคนี้ไม่ได้สร้างระบบความคิดทางปรัชญาขึ้นมาใหม่ หากแต่เน้นที่การวิเคราะห์ ตีความคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัตเสียเป็นส่วนใหญ่ เหตุนี้ บางครั้งท้านจึงเรียกยุคนี้ว่าเป็นยุคอรรถกถา

๘. วิธีการของปรัชญาอินเดีย

วิธีการที่กล่าวถึงในที่นี้ หมายถึงรูปแบบของการปฏิบัติ หรือวิธีก่อตัวการของปรัชญาอินเดีย และรวมเลยไปถึงวิธีการในการนำเสนอปรัชญาของปราชญ์ชาวอินเดียโดยภาพรวม มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งเมื่อสรุปแล้ว จะได้รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ ๓ ประการ คือ^{๒๑}

๑. ปุรวปักษ์ (Pūrvapakṣa) หมายถึง การโจมตี หรือชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อน หรือข้อบกพร่องของทัศนะฝ่ายตรงกันข้ามกับตน

๒. ขันทนะ (Khandana) หมายถึง การวิพากษ์ วิจักษ์ด้วยเหตุด้วยผลถึงข้อบกพร่อง หรือจุดอ่อนของฝ่ายตรงกันข้าม

๓. อุตตรปักษ์ (Uttarapakṣa) หรือ สิทธานตะ (Siddhānta) หมายถึง การหยิบทัศนะของตนขึ้นมาแสดง เพื่อชี้ให้เห็นว่าของตนถูกต้อง หรือสมบูรณ์อย่างไร

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน ลองพิจารณาตัวอย่างพระธรรมเทศนาภัณฑะแรกอันได้แก่ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรแรกที่ประกาศหลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา นั่นคือ อริยสัจ ๔

ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด ๒ อย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ

๑. กามสุขัลลิกานุโยคในกามทั้งหลาย (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชนไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๒. อัตตกิลมณานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^{๒๑} S. Chatterjee, D.M. Datta. *An Introduction to Indian Philosophy*. (India : University of Calcutta, 1984), p.4.

ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด ๒ อย่างนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ^๒ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ก็มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อพระนิพพานนั้นเป็นไฉน^{๒๒}

จะเห็นว่า เบื้องต้นของพระสูตร ไม่ได้เริ่มด้วยการแสดงว่า อริยสัจ ๔ คืออะไร หากแต่ทรงแสดงถึงที่สุดโต่ง ๒ ทางอันบรรพชิตไม่ควรเสพ ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือการหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย และอัตตakilมัตถานุโยค คือการประกอบความลำบาก เดือดร้อนแก่ตน ซึ่งอินเดียในยุคนั้นถือว่ามีกามบำเพ็ญตบะชนิดนี้มาก และพระพุทธเจ้าของเรา ก่อนที่จะได้ตรัสรู้ ก็เคยทดลองมาแล้วถึงกับทรงเกือบเอาชีวิตไม่รอด

การเริ่มต้นพระสูตรเช่นนี้แหละที่เรียกว่า ปูรวปักษ์ คือการยกจุดบกพร่องของ ลัทธิฝ่ายตรงกันข้ามมานำเสนอ ก่อน จากนั้นก็วิพากษ์วิจารณ์ในเชิงเหตุผลว่ามีจุดอ่อน หรือ จุดบกพร่องอย่างไร ซึ่งบาลีตอนนี้ได้พรรณนาถึงจุดบกพร่องไว้สั้น ๆ ว่า “เป็นของต่ำทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ นำมาซึ่งความทุกข์” การวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะนี้แหละเรียกว่า ชัณทนะ สุดท้ายจึงเริ่มแสดงหลัก มัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อการรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ เป็นหนทางที่ทำให้เกิด จักขุ เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง และเป็นไปเพื่อพระนิพพาน กระบวนการในตอนท้ายนี้เรียกว่า อุตตรปักษ์ หรือสิทธิธานตะ คือการเสนอทัศนะที่ถูกต้องเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้กับสังคม

๙. ระบบต่าง ๆ ของปรัชญาอินเดีย

คำว่า ระบบที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ใช้ในความหมายเดียวกันกับ “สำนัก” หรือ “สาย” ปรัชญา ปรัชญาอินเดียแบ่งระบบ หรือสำนักปรัชญาออกเป็น ๒ สายใหญ่ ๆ คือ

๑. สายอัสติกะ หมายถึง สำนักปรัชญาที่ยอมรับนับถือพระเวทในฐานะเป็น ปรัชญาแม่บทในการอธิบายความคิดทางปรัชญา ประกอบด้วย ๖ สำนักปรัชญาต่อไปนี้ คือ มีมามสา เวทานตะ สาขยยะ โยคะ นยายะ และไวเศษิกะ

ในบรรดาปรัชญาทั้ง ๖ สำนักนี้ แม้ทั้งหมดจะยอมรับนับถือพระเวทเหมือนกัน แต่มีทัศนะในเรื่องพระเจ้าแตกต่างกันออกไป จึงแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกคือกลุ่มที่เชื่อในพระเจ้าในฐานะเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง กลุ่มนี้ประกอบไปด้วย นยายะ,ไวเศษิกะ, โยคะ,

^{๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

และเวทानตะ ส่วนกลุ่มที่สองคือกลุ่มที่ไม่เชื่อพระเจ้าว่าเป็นผู้สร้างโลก ซึ่งประกอบไปด้วย มีมามสา และสาขยยะ

นอกจากการแบ่งกลุ่มในลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีการแบ่งอีกลักษณะคือ กลุ่มที่ยึดพระเวทโดยเคร่งครัดในการอธิบายความทางปรัชญา กลุ่มแรกนี้ประกอบไปด้วย มีมามสา และเวทานตะ กลุ่มที่สองคือกลุ่มที่อธิบายความโดยอิสระตามทัศนะของตน ไม่ยึดพระเวทตายตัวเหมือนกลุ่มแรก กลุ่มนี้ประกอบไปด้วยสาขยยะ, โยคะ, นยายะ, ไวเศซิกะ^{๒๓}

๒. สายนาสติกะ หมายถึง สาย หรือสำนักปรัชญาที่ปฏิเสธไม่ยอมรับนับถือพระเวทในฐานะเป็นปรัชญาแม่บท สายนี้ประกอบไปด้วย พุทธ จารวาก และเซน

^{๒๓} S. Chatterjee, D.M. Datta. op.cit., p.7.

๑๐ สรุปท้ายบท

ปรัชญา เป็นสาขาวิชาที่ว่าด้วยการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับความจริง อันเป็นผลมาจากความใคร่รู้อันเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ ความใคร่รู้ทำให้มนุษย์ดิ้นรนเพื่อหาคำตอบ

สิ่งที่มนุษย์แสวงหานั้นมีหลายอย่าง อย่างไรก็ตามมีการจัดเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ แสวงหาความจริงพื้นฐานของสรรพสิ่ง (อภิปรัชญา) แสวงหาที่มาของความรู้เกี่ยวกับความจริงเหล่านั้น (ญาณวิทยา) แสวงหาเกณฑ์ หรือมาตรฐานสำหรับความประพฤติของคนในสังคม (จริยศาสตร์) และ แสวงหาคูณค่าอันเป็นเรื่องจริงของจิตวิญญาณของมนุษย์ (สุนทรียศาสตร์) ซึ่งน้ำหนักในการแสวงหาสิ่งเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความสนใจของนักปรัชญา

ปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่เป็นปรัชญาชีวิต^{๒๔} แม้จะมีการพูดถึงโลก หรือจักรวาล หรือสิ่งภายนอกอื่น ๆ บ้าง แต่เป้าหมายมีอยู่ชัดเจน คืออยู่ที่ให้ความเข้าใจนั้นเป็นไปเพื่อพัฒนาชีวิตให้ถึงเป้าหมายสูงสุดซึ่งถือว่าเป็นบรมสุข ปรัชญาอินเดียส่วนใหญ่จึงมีแนวโน้มเป็นปรัชญาศาสนา คือมีรากฐานมาจากคำสอนทางศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ปัญหาทางศาสนาเป็นตัวปลูกเร้าทำให้เกิดความคิดทางปรัชญา

อนึ่ง มีท่านผู้รู้ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะร่วมของปรัชญาอินเดีย สรุปได้ดังนี้^{๒๕}

๑. ปรัชญาอินเดียเป็นปรัชญาชีวิต ความคิดทางปรัชญามีคุณค่าก็ต่อเมื่อสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเท่านั้น

๒. ปรัชญาอินเดียทุกระบบ เกิดจากความไม่พึงพอใจต่อสถานภาพความเป็นอยู่ของชีวิต ชีวิตนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ นักปราชญ์จึงพยายามแสวงหาวิธี หรือหนทางที่จะดับทุกข์นั้น

๓. ปรัชญาอินเดียทุกสำนักเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ทั้งในลักษณะที่เป็นกฎแห่งจักรวาล กฎแห่งเหตุผล และกฎศีลธรรม

^{๒๔} ศาสตราจารย์ ดร.ราชกฤษณ์ใช้คำว่า Philosophy in India is essentially spiritual. ดู Radhakrishnan. Indian Philosophy Vol.1, op.cit. p24.

^{๒๕} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุนทร ฦ รัชชี. ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ. อ่างแล้ว, หน้า ๘

๔. ปรัชญาอินเดียทุกสำนักเชื่อว่า อภิปิชา หรืออภิปิชาเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์

๕. ปรัชญาอินเดียทุกสำนักเชื่อว่า การบำเพ็ญสมาธิและวิปัสสนาโดยพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ให้ตรงตามความเป็นจริง เป็นทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์

๖. ปรัชญาอินเดียทุกสำนักเห็นว่า การควบคุมตนเอง หรือการควบคุมจิตไม่ให้ไปตามอำนาจแห่งตัณหา หรือกิเลส เป็นทางที่จะทำให้จิตไม่เศร้าหมอง เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง ย่อมสามารถบรรลุความสุขนิรันดร์ได้

๗. ปรัชญาอินเดียทุกสำนักเชื่อว่า ความหลุดพ้นเป็นสิ่งที่สามารถเป็นไปได้ และวิธีการก็อาจมีหลากหลาย

คำถามท้ายบท

๑. ปรัชญาคืออะไร แบ่งเป็นกี่สาขา แต่ละสาขาว่าด้วยเรื่องอะไร ?
๒. นักปรัชญาอินเดียกับนักปรัชญาตะวันตกมองปรัชญาแตกต่างกันอย่างไร ?
๓. นักปราชญ์ทั้งหลายกำหนดขอบเขตปรัชญาอินเดียโบราณไว้อย่างไร ? จงอภิปราย
๔. ปรัชญาอินเดียแบ่งออกเป็นกี่ยุค อะไรบ้าง ? แต่ละยุคกำเนิดแนวคิดปรัชญาที่สำคัญอย่างไรบ้าง
๕. วิธีการทางปรัชญาของอินเดียมีเอกลักษณ์พิเศษ หรือเฉพาะอย่างไรบ้าง ? จงอภิปราย
๖. ปรัชญาอินเดียมีการแบ่งระบบหรือสายปรัชญาอย่างไรบ้าง ? จงชี้แจงรายละเอียด
๗. ลักษณะร่วมของปรัชญาอินเดียมีอะไรบ้าง ? จงอธิบายความพอสังเขป